

موسیقی نامه ها

(۴)

محمدتقی دانش پژوه

جامع الالحان : عبدالقادر مراغی که در سال ۸۱۶ در ۵۹ سالگی خود در دوازده باب و یک خاتمه دارای شش فصل که فصل دوم آن چهل مجلس دارد ساخته است . در این هنگام پسرش نورالدین عبدالرحمن یازده ساله و پسر دیگرش نظام الدین عبدالرحیم هفت ساله بوده است (فصل پنجم خاتمه ، ۲۰۰ پ).

او در آن از داستان سی نوبت ساختن خود در ۲۹ شعبان ۷۷۸ در تبریز یاد میکند (۱۵۸ پ) نیز از علی ستایی و زیتون و حسن زامر و شمس الدین سهروردی پروردگان صفی الدین عبدالمومن ارموی همچنین از خواجه رضی الدین رضوان شاه زمان خود و پدر خود جمال الدین غیبی که دانشمند موسیقی دان بوده و بدو موسیقی آموخته بود و نیز از « بعضی مباشرین آلات » روزگار خود (۱۹۹ پ) .

* شماره SP 1774 پاریس (بلوشه ۳۳۷ ش ۱۴۱۱) نسخ علی بن لاجین سلطان محمودی محمدی در روز چهارشنبه ۱۰۶۷/۱۴۱۶ در اصفهان ، عنوان و نشان شنگرف ، کاغذ نخودی ، جلد مقوا ، ربعی ، آغاز در فصل ۱ باب ۳ افتاده است .

دو نکته

۱ - فارمر در مجله ارینس Oriens (سال ۱۹۶۲ شماره ۱۵ ص ۲۴۲ - ۲۴۸) از عبدالقادر مراغی یاد کرده و گفته که سرگذشت او در روضات الجنات زمجی هست . سپس از روی جامع الالحان او نسخه (۲۸۲ مارش بادلیان) بندی را که درباره آفرارهای موسیقی است به زبان انگلیسی با بحث سودمندی آورده است . او در این بحث از شرح ادوار مراغی (ش ۳۶۵۱ نور عثمانی) و کتاب الادوار ترکی منسوب به او (نسخه لیدن) ' را

و تفاوت الادوار عبدالعزیز مراغی که بنام سلطان محمد عثمانی (۱۴۵۱ - ۱۴۸۱) ساخته است یاد کرده و گفته که نسخه ای از این دو در نور عثمانی (ش ۳۳۴۶ و ۳۶۴۹) هست . او در دائرة المعارف اسلامی هم مقاله ای درباره مراغی دارد و نوشته است که از تفاوت الادوار و مقاصد الادوار عبدالعزیز مراغی نسخه ای در نور عثمانی هست .

۲ - در کتزاللالی شعر عبدالقادر نایی آمده است و او گویا همان عبدالقادر مراغی باشد .

نسخه شماره ۶۴۴ کتابخانه شاهنشاهی ایران نوشته معروف بغدادی در ۷۸۴ و ۷۸۸ که مرحوم دکتر مهدی بیانی در فهرست این کتابخانه (ص ۵۸۴) و نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه (۷ : ۶۷۸) و خوشنویسان (ش ۱۳۷۸) آن را شناسانده است .

جامع الالحان : عبدالقادر مراغی (نسخه دیگر)

او آن را برای تعلیم فرزندان خود نورالدین عبدالرحمن ونظام الدین عبدالرحیم ساخته است و این نکته در دیباچه نسخه ۳۶۴۴ نور عثمانیه میان دو عبارت «عاجز شدند» و «مشمتمل است» با عبارت «این کتاب را به جهت تعلیم فرزندان اعتران اکرمان نورالدین عبدالرحمن ونظام الدین عبدالرحیم اطال الله عمرهما و احسن احوالها در قلم آورد که» دیده میشود ولی در هاشم همین نسخه با عنوان «دعای پادشاه اسلام» از هاشم ستایش شده است چنانکه در نسخه ش ۳۶۴۵ نور عثمانیه تنها همین ستایش شاهرخ آمده و آن نکته دیده نمی شود و چنین است در آنجا «عاجز شدند [و این کتاب را در قلم آوردم که] مشتمل است بر اصول و فروع» آغاز : حمد بی غایت و شکر بی نهایت قادری را .

* تعلیق کهن با خط خوردگی و با برگه های کوچک تر

افزوده شده در میانه نسخه و چسبانده بآن و در پایان آمده «کاتبه و واضعه عبدالقادر بن غیبی الحافظ المرأقی فی یوم السبت ثالث صفر . . . سنه ثمان عشرة وثمانائة الهلالية م ۸۱۸» و این در نسخه ش ۳۶۴۵ نور عثمانیه نیست، عنوان شنگرف، ۱۱۸ گ ۳۱ س، وزیری جلد تیماج قهوه‌ای مقوایی بالولا، باوقف نامه (ش ۳۱۲۷/۳۶۴۴ نور عثمانیه).

* نسخ نزدیک به تعلیق سده ۹، عنوان شنگرف، زرین و آراسته به رنگها، وزیری، جلد تیماج تریاکی مقوایی با لولا، باوقف نامه، ۲۴۵ گ ۱۷ س (ش ۳۱۲۸/۳۶۴۵ نور عثمانیه)

در دارالکتب (شماره ۱۱ موسیقی در فهرست خطی) کتابی است که به فارابی نسبت داده شده با اینکه مؤلف آن در تبریز نزد سلطان جلال‌الدین حسین در سال ۹۸۱ (گوبا: ۷۸۱) بوده است و در آن از ابن سینا و شرفیه آورده است (ص ۲۰۹) چنین آغاز میشود.

«حمدله . . . فصل و اما المناسبت الهندسية و تسمى مساحية ايضا» شاید از آغاز هم افتاده باشد.

(از یادداشت‌های آقای دکتر محسن مهدی عراقی)

میدانم که مراغی در ۷۸۱ (گفتار فارمر در دائرة المعارف اسلامی چاپ دوم و تاریخ موسیقی او ص ۲۰۰) یا در ۷۹۸ (نقاوة الادوار) نزد سلطان جلال‌الدین حسین پسر اویس جلایری بوده است و داستانی دارد که در جامع الالخان او آمده است. پس شاید این کتاب ترجمه‌مانندی از آثار مراغی باشد.

الجامع بین العلم والعمل النافع فی صنایع الحیل از شیخ‌الرئیس بدیع‌الزمان ابوالعزیز یا ابوالعزیز یا ابوالعزیز یا عبدالعزیزین اسماعیل الرزاز الجزری^۱ برای ابوالفتح ناصر (نصیر) الدین محمد (محمود) بن محمد بن قرا ارسلان بن داود بن سکمان ارتق ملک و زعیم دیار بکر (۵۹۷ - ۶۱۸) و او آنرا به دستور نوالدین محمد قره ارسلان (۵۸۱ - ۵۶۲) در سال ۵۷۷ (۲ - ۱۱۸۱) که نامش در تصویر برگ ۹ - ۳۲۸ (ش ۳ مقاله اسچو کین) آمده است آغاز و در ۶۰۲ در زمان ملک صالح ناصرالدین محمود یاد شده به انجام رسانده است، و او ۲۵ سال از ۶۷۵ تا ۶۰۰ به‌وی خدمت کرده است. در یک مقدمه است و دارای پنجاه شکل و شش نوع.

عنوان آن به‌خط کوفی درشت در ص ۴ «الجامع بین العلم والعمل النافع فی صناعة الحیل» آمده و به‌خط کمی ریزتر «تصنیف ابی‌العزیز اسماعیل الجزری رحمه الله تعالی» پس از آن افزوده شده است. در بالای آن به‌نسخ ریزی نوشته شده «کتاب ابی‌العزیز الجزری فی الامور العجیبة والحیل» و «کتاب

اصل ما وصنعت القیمویه (?) علیه» (ش ۷ درگازت). آغاز: بسمله رب یسر برحمته. قال الشیخ رئیس الاعمال بدیع‌الزمان ابوالعزیز بن اسماعیل الرزاز الجزری رحمه الله تعالی: الحمد لله المبدع صنعه فی السمائیات المودع اسرار حکمه فی الارضیات فهی نسخه من عالم ملکوته و دلیل قاطع علی جبروته احمده علی ما علم واسترید من فواضل النعم وهی مطلوبات (ش ۷ درگازت).

در نسخه ایا صوفیا آمده است: «المستعمل فی هذا الكتاب احد وعشرون حرفا من حروف المعجم و ابدالها احد وعشرون حرفا بطالة عز من لا یفهم» زیر این عبارت در سه سطر در ۲۱ دائرة حرفهای یونانی وزیر آنها حرفهای تصویری مصری دیده میشود. در مجله آرس ایسلامیکا شرحی درباره این حروف آمده و گفته شده که این رموزها خود دلیلی است که این نسخه هم مانند نقش بنای صلاح‌الدین صالح باکتیبه آن ساخته مصر است. سپس در اینجا آمده است: «قوبلت هذه النسخة فصحت علی نسخة الاصل الذی کتب منه حسب الطاقة والنهایة الحمد لله» نیز: «کل دائرة فیها شکلین تحت الحروف المعجم والشکل الاول من کل دائرة هو الصحیح» سپس «وکان الفراغ من نسخه المبارک مستهل شهر صفر سنة خمس وخمسين و سبع مائة احسن الله عاقبتهم علی ید اقل عبیدالله و افقرهم الی رحمة ربه محمدین احمد الازمیری الکاتب عفا الله عنه و سامحه». در همین جا و در ص ۴ یادداشت تملک کسی است در ۲۷ ج ۸۵۳ (ثلثة وخمسين وثمانائة) که نامش را پاک کرده‌اند. در ص ۴ وقف محمودخان و گواهی احمد شیخزاده است. همچنین در آن آمده است: «نجز الكتاب والحمد لله وحده وصلواته علی سیدنا محمد خاتم انبیائه واشرف رسله ومعجد وعظم نقلت هذه النسخه من نسخة نقلت من خط المصنف بحمد الله وعونه» (ش ۱ ریفستاهل).

در آن آمده است «وعند اتصالی بخدمة الملك ناصر الدین ابی‌الفتح محمود بن قرا ارسلان بن داود بن سلمان بن ارتق ملک دیار بکر ابقاه الله ما اختار البقاء و ذلك علی اثر خدمتی ایه و اخیه قدمهما الله مدة خمس وعشرين سنة اولها سنة ۵۷۵ الی ان اقضى الملك الله وقد خصه الله بخصائص العقل والهمة والانصاف والعدل حتی بذملوك الاعصار الخالية» (ش I ریفستاهل).

او میگوید که: در ۵۷۲ یا ۵۷۳ در خدمت پدر او و برادر این پادشاه بوده. میدانیم که پدر او از ۵۸۱ تا ۵۹۷ فرمان - روایی کرده و خود او از ۵۹۷ تا ۶۱۹. برگهای مصور الحیل جزری از نسخه مورخ ۶۰۲

۱ - در مجله مهدها المخطوطات (۵ : ۲۹۱) از محمد بن قاسم جزری مؤلف بلغة الصیب یاد شده است.

طوبقپوسرای ش ۳۴۷۲ و نسخه ش ۳۶۰۶ ایبا صوفیا مورخ ۷۵۵ از ۱۹۱۰ به بازار آمده و در چندین کتابخانه و موزه اروپا و امریکا پخش شده است. از آنها است برگه در موزه فوگ (ش ۱۳۸) و چند برگ موزه بستن.

نسخه طوبقپوسرای استانبول (ش ۳۴۷۲) را چنانکه در سه سطر بازپسین برگ ۳۵۶ دیده میشود محمد بن یوسف بن عثمان حصن کیفی در پایان شعبان ۶۰۲ (۱۲۰۶) از روی اصل جزری نوشته است و تاریخ ۶۵۲ (۱۲۵۴) هم دارد، به نسخ است در کاغذ کلفت در ۱۷۶ برگ شماره دار از ۱ تا ۳۵۶ ص ۳۳×۲۴، با مهر محمود یکم عثمانی، به اندازه یک هشتم با جلد ساغری، با چندین تصویر.

(ص ۱۷۷ سچو کین در نقاشی ایرانی - شرح در ص ۲۱) نسخه کورکیان که در ۱۹۳۰ نمایش داده است به نسخ فرج بن عبداللطیف کاتب یاقوت مولوی است در پایان رمضان ۷۱۵ (نیمه دسامبر ۱۳۱۵) با تصویر رنگارنگ افزارها و دستگاههای میکانیک و هندسی، نوشته از روی نسخه نوشته از روی اصل مؤلف (پایان نسخه) مانند نسخه ایاصوفیا است ولی از شیوه مسیحیت و بیژانس متأثر است.

م. آقا اغلو M. Aga Uglu در مقاله خود به عنوان On a manuscript by Al Jazari در Parnasus (۳: ۷ ص ۲۷ و ۲۸) سال ۱۹۳۱ از این کتاب و نسخه کورکیان سخن داشته و سه تصویر این نسخه را در این مقاله آورده است.

نسخه شماره ۳۶۰۶ ایاصوفیا که گویا با وضع بدی نگاهداری میشود در ۷۵۵ (۱۳۵۴) نوشته شده و در ۲۴۶ برگ است با شماره گذارهای تازه به اندازه ۴۰/۲×۳۹/۸ با صفحه عنوان آراسته مانند قرآن پادشاه خاندان مملوک که در آن آمده است «للخزانة العلیة المولویة الامیریة الناصریة ناصرالدین ولسد محمود المعز المرحوم . . . الملك الصالح» یا «محمد بن تولى حسی».

چنانکه اسچو کین نوشته است، او فرمانروای آمد و دیاربکر بوده است در ۵۹۷ - ۶۱۹ و از خاندان ارتق.

نام مؤلف در نسخه بادلیان «ابوالعز اسمعیل الجزری» است و درشش بخش و در ۸۹۲ (۱۴۸۶) یا ۹۰۲ (۱۴۹۶) نوشته شده از روی نسخه نوشته در ۷۴۱ (۱۳۴۱) در ۱۱۴ برگ و مصور. در فهرست لاتینی چاپ ۱۷۸۷ (۱: ۱۹۲ ش ۸۸۶) از تاریخ نشانی نیست. (Gav 3800, 28)

اریک شروئدر Eric Schroeder در «تصویرهای ایرانی موزه هنرهای فوگ» Persian Miniatures in the Fogg Museum of Art چاپ ۱۹۴۲ کیمبریج از شاهنامه مورخ ۷۵۳ در ۳۳۴ برگ نسخه کورکیان در نیویورک (ش I) و شاهنامه دموت که پیشها در کتابخانه شاهنشاهی بوده و پراکنده

شده است به نسخ گویا از میرعلی و با تصویرهایی از عبدالحمی همکار و یار شمس الدین نقاش سلطان اوپس (ش II ص ۳۶) و از تصویر کتابی نجومی (ش ۱۱) و دو تصویر کشیده معین مصور (۲۸) و تصویر کشیده محمد علی (۲۹) وصف کرده و رویهم سی مجلس نقاشی در این کتاب چاپ و شرح داده شده است.

اسچو کین Stchoukine در مقاله خود «یک نسخه از رساله جزری درباره افزارهای خودکار» Un manuscrit du traité d'al Jazari sur les automatons در روزنامه هنرهای زیبا Gazette des Beaux Arts چاپ ۱۹۳۴ پاریس (۱۱: ۱۳۴ - ۱۴۰) هم از این کتاب جزری گفتگو داشته و هشت تصویر آن را چاپ کرده است. نیز بنگرید به:

The Art Bulletin Vol. XI (1929) pp. 206: The date and prevalence of Automatic miniature by B. R. Riefstahl (An illustrated Quarterly published by College Art association)

(با ده تصویر از الحیل)

Ars Islamica V. III 1936 p. 115: A note on the automatmata of Al Djazari by Harold W. Glidden.

آ. گ. کوماراسوامی A. K. Coomaraswamy در کتاب خود به نام حیل جزری The Traetise of Al Jazari on automata چاپ ۱۹۲۴ بستن می نویسد که نسخه کتاب الحیل از استانبول آمده و برگهای آن در امریکا پخش شده است. شش برگ آن در هنرهای زیبای شهر بستن و چند برگ دیگر در مجموعه ورتزل Wetzel در موزه فوگ و برخی در جاهای دیگر هست.

در این کتاب هشت تصویر آن آمده و وصف شده است و گفته شده که متن آن به خط کوفی است و در آن عبارت «لمولانا السلطان العالم العادل المؤید نورالدین ابوالفتح مجد بن قرا ارسلان» دیده میشود و درشش بخش است.

نسخه شماره ۲۷ آکسفورد گراولی Oxford Graveley که الهارد ویدمان Eithard Wiedeman و ف. هاوسر F. Hauser همه آنرا ترجمه کردند و افزارها و شکلها را شرح دادند بسیار نسخه مصور خوبی است و پیکره های آن مانند نسخه های امریکا است مگر در اندکی از آنها، این نسخه در ۱۴۸۶ از روی نسخه دیگر نوشته شده و نسخه اصلی نوشته ۱۲۰۶ است. از نسخه های ۱۰۲۵ و ۱۰۲۶ لیدن در مجله ZDMG (۵: ۹۳ سال ۱۹۱۴) گفتگو شده است.

بنگرید به: در اسلام ۱۳: ۱۰۷ - ۱۰۸ سال ۱۹۲۳ و ۸: ۵۵ - ۹۲ و ۲۶۸ - ۲۹۱ سال ۱۹۱۸ و ۱۱: ۲۱۳ - ۲۵۱ سال ۱۹۲۳، نیز به Nova Acta der Kais Loopsld-Carl

شماره ۱۱۷ شرقی لیدن (۳: ۷۰) نسخ کهن بی تاریخ گویا اصل باشکلهای مشکى و سرخ، درپایان شرح و حل حرفهای مرموزی است که مؤلف بکار برده است و دستور عمل طیور و سگ، باحواشی بهنستعلیق تازه تر.

شماره ۲۴۷۷ عربی پاریس بهنسخ روزآدینه ۷ ع ۲/۸۹۰ گویا در بغداد باتصویرهای رنگین که درثلث سوم جای آنها سفید مانده است، از روی نسخه نوشته شده از نسخه مؤلف با حروف و اشکال مضبوط خود او و مورخ ۴ ج ۲/۹۰۲ - (اثنین و تسعائة).

آغاز این نسخه برابر است با برگ ۱۲۳ ر ش ۵/۵۱۰۱ که بهنستعلیق است بی شکل. در ص ع این یکی آمده است «کتاب جزری درعلوم غریبه» پس باید از ایران بهپاریس رفته باشد جلد آنهم ایرانی است وخط نستعلیق در کاغذ اصفهانی وکسی هم آنرا خوانده ودرهاش چیزهایی ازعنوانها افزوده است.

در این نسخه مؤلف «بدیع الزمان عبدالعزیز اسمعیل رزاز جزری» خوانده شده است.

این کتاب از عربی به فارسی درآمده و نسخه آن هم در پاریس هست:

شماره SP ۱۱۴۵ و SP ۱۱۴۵ a که در فهرست بلوشه (۲: ۷۲ ش ۲ - ۸۰۱) شناسانده شده است.

در پایان آن آمده است «ترجمه حیل ابوالعزیز بن اسماعیل الرزاز الجزری» نام پادشاه در آن «ابوالفتح محمد بن محمد غزل ارسلان» است چنین است آغاز آن:

«رب سهل . بسمله . ویسر ولانعسر . شیخ ابوالعزیز اسمعیل رزاز خوزی رحمه الله علیه رئیس اعمال و بدیع الزمان بود چنین گوید که تفحص کردم از کتابهای متقدمان و علمای متأخران اسباب میل از حرکات . . .»

شماره نخستین از این دو شماره متن فارسی کتاب است در ۱۹۳ برگ باتصویرها آنهاه بانثانه و حرفهای لاتینی و آقا بابای شاه میرزایی پسر ملا محمد مهدی آنرا در روز دوشنبه ۱۰/۱۶/۱۲۹۱ به خط نسخ نوشته است. شماره دوم آن ۴۴۶ تصویر گرتهای Calque است از روی نسخه «کتابخانه شاهان ایران» و بامداد از روی اصل تقلید شده است. نسخه اصل گویا در کتابخانه شاهنشاهی ایران بوده و شاه میرزایی از روی آن این نسخه را گویا برای یکی از شاهزادگان نوشته است. تصویرها با حرفهای لاتینی نباید کار او باشد شاید همین شاهزاده یا دانشمندی دیگر روی این کتاب کار کرده است و شاید هم کار یکی از شاگردان دارالفنون باشد. پس این نسخه هم

در ایران بوده است.

باری شکل ۸ و ۹ و ۱۰ نوع چهارم آن «آلتهای زمردندادیم» است.

جداول و دوائر موسیقی، به عربی و ایتالیایی و فرانسوی است و بسیار دقیق و سودمند، در آن دایرهها نغمها و مقامها و بحرها است به عربی و اروپایی و دو جدول لاتینی است در موسیقی با دو شکل افزار موسیقی، اصطلاحات آن در متن عربی به فارسی است مانند کتابهای دیگر عربی، درهاش در دو جا از سخن فارابی درباره شاهزادگان و سال ۳۰۰ که آنرا ساخته اند یاد شده است، در زیر دایره سوم آمده است «وقد نظمها و ترجمها القس رافیال راهب من طایفه الروم یومئذ بمصر القاهرة وکان ذلک فی کانون الثانی عربی سنة ۱۸۰۰ ثمانية مائة و الف» پس قس رافیال راهب رومی در قاهره در ۱۸۰۰ این کتاب را ساخته و خواسته است که موسیقی شرقی را در جدول و دایره به چند زبان نشان دهد.

* شماره ۲۴۸۱ فهرست عربی پاریس به خط نسخ و اروپایی سده ۱۸، رحلی بزرگ ۱۳ برگ.

جواهر الموسیقات: شیخ عبدالکریم بن شیخ فرید انصاری قاری جاونبوری.

شماره ۱۲۸۵۷ شرقی موزه بریتانیا، نستعلیق هندی، ربعی کلفت، بایک تصویر زن نوازنده با افزار موسیقی، نسخه را در نمایشگاه از پشت شیشه دیده ام.

درة التاج لغرة الدباج: قطب الدین شیرازی، بنام فیل شاه پسر رستم پسر دباج و دستور گیلان شمس الدین جمال الاسلام محمد بن صاحب جمال الدین محمد بن خیرالانام در ۶۷۴، نسب نامه شاه و نام مؤلف و کتاب در دیباچه هست (هنر و مردم ۹۴: ۳۰).

آقای اسحاق رجبزاده دانشمند موسیقی شناس تاشکند موسیقی این کتاب را از روی نسخه تاشکند به ترکی در آورده است.

آغاز: بسمله . ربانعمت فرد . اگرچه برضمیر ارباب کیاست و خاطر اصحاب فرابت پوشیده نماند که نعت جلال ربوبیت و صفت کمال الوهیت و شکر مواهب نعم بی نهایت. * شماره ۸۱۶ بنیاد خاورشناسی تاشکند، نسخ عماد بن علی قیصری در ۱ ع ۱/۷۰۹ (تسع و سبعمائة) باشکلهای ریاضی و کامل، عنوان و نشان شنگرف، کاغذ سمرقندی، خشتی رحلی، یک دست نوشته شده و پاکیزه و گرانبها است. * شماره SP 1085 پاریس، به نسخ آقا بابا پسر ملا محمد مهدی شاه میرزایی، جدولها شنگرف ولی سفیدمانده و چیزی در آنها نوشته نشده است، ۶۱ گ ۳۴ س، رحلی، آغاز افتاده، جای مقالاتها و شماره فصلها هم در آن سفید

گذارده شده است، تنها موسیقی است (بلوشه ش ۹۱۵) همچنانکه نسخه دیگر اینجا شماره S.P. 352 (بلوشه ۷۲۴) تنها اسطقات این کتاب است. از نوشته‌های این شاه‌میرزایی چند نسخه دیگر در ایران دیده‌ام. چنین است این نسخه:

مقدمه

اول در معنی صوت و لواحق آن و ذکر شکوکی که بعض متأخران بر اقوال متقدمان در آن باب ایراد کرده‌اند، در ده فصل نخستین آن در تعریف صوت.

از فن چهارم از جمله چهارم که از علم ریاضی است از حصر نسب اعداد و استخراج ابعاد و نسب آنها، در ده فصل. از فن چهارم از جمله چهارم که در علم ریاضی است در اضافه ابعاد به یک دیگر، در... فصل

در ابقاع و ادوار آن و کیفیت صوغ الحان در ۲۰ فصل و خاتمه (فصل آخر در اشارت به کیفیت الحان است).

انجام: و چون سخن به اینجا رسید گاه آن آمده که فن رابع را در موسیقی از جمله رابع در علم ریاضی که علم اوسطست بدین مقاله و مقاله به بن فصل و فصل را بدین خاتمه و خاتمه را بدین لحن ختم کنیم و شروع در جلد خاصی کنیم در علم الهی که علم اعلی است باذن الله و حسن توفیقه.

راح الحام فی شجرة الانغام

از عسکر حلبی حنفی قادری شاگرد مصطفی افندی البابی

در آن سخنانی از فارابی آمده است و نامهای برخی از

موسیقی‌دوستان و موسیقاران دوران خلافت اسلامی و اصطلاحات فارسی در آن فی‌اوان است. يك شجرة الحان و آهنگها دارد بانامهای فارسی و يك جدول «نت» مانند دريك صفحه بیشترش درباره «نغم» است و در پایان سه صفحه‌ای در «ایقاع». فتوای نهروانی در آن بدینگونه دیده میشود:

«مسئل قطب‌الدین النهروانی مفتی مکه: ما قول الائمة

الاعلام فی سماع الات المطربة هل هو مباح فیتبع ام هی حرام فتترك وتمتنع فاجاب اقول: قد حرماها من لم يعترض علیه لصدق مقاله و اباحها لمن لا ينكر علیه لقوة حاله. فمن فی قلبه من نور الحقیقه فلیتقدم، والا تتركه عما نهی الشرع احری والسلام والله اعلم».

* این رساله شماره چهارم مجموعه ۶۳۲۵۰ عربی اریس است (۳۶ پ - ۴۲ پ) به نسخ مورخ ج ۱/۱۰۸۳ پس از آن رساله رمل همین حلبی است و رساله دیگر او (فهرست عربی).

رساله چنگ: سراج‌الدین قمری، ادبی است. آغاز: بسمله اصحاب حقیقت و فراست و ارباب طریقت و کیاست آورده‌اند که وقتی صاحب‌دلی بی‌حاصلی را دید که از بهر رونق بزم معاشران چنگی می‌ساخت. انجام: هیچ‌کاری بتر از نوحه‌سرایی نبود.

* مجموعه شماره ۴۴۱۳ بنیاد خاورشناسی تاشکند ۵۶ - ۶۰) به نسخ ۷۴۵.

راگ‌مالا (رساله -): محمد حسن علی

شماره ۵۰۷/۲ مدداس (۱: ۵۲۴).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی